List 40. **NOVICE** Tečaj XXII.

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 5. oktobra 1864.

Gospodarske stvari.

Razmera obrtništva do kmetijstva.

V Belgii je poslednjih 30 let obrtništvo izdelkov trikrat toliko napravilo, kmetijstvo pa le dvakrat več pridelkov pridelalo, kakor poprejšnje leta.

Belgija je potem takem druzim deželam izgled obrtniške umetnije izgled, vsem evropejskim državam, posebno pa ministerstvom poljedelstva, obrtnije in kupčijstva, in gotovo bi brez koristi ne bilo, ako bi kandidatje tacih ministerstev vsake dežele v Belgijo hodili in pri ondašnjem ministerstvu „javnih del“ se praktično izobraževali.

Belgija nam s svojim izglednim gospodarstvom tudi kaže, kako se dá kmetijstvo na višo stopnjo povzdigniti; njene štatistične številke so ključ, s kterim pridemo do naslednjega pravila: če hočemo kmetijske pridelke podvojiti, to je, jih še enkrat toliko pridelati, kakor sedaj, moramo obrtniške izdelke potrojiti, to je, trikrat toliko napraviti jih, kakor sedaj. Le tako se dá država spraviti v pravi red.

To je tedaj naša naloga, od ktere hočemo danes govoriti, in jo na Avstrijo obrniti.

Avstrija je država kmetijstva, zato se moramo pa v Avstrii za kmetijstvo najbolj poganjati.

Ogersko je bogata žitnica za avstrijansko državo, zato se mora na Ogerskem kmetijstvo, kar se dá, na višo stopnjo povzdigniti.

Med tem pa, ko se po skušnjah svobodne kupčije za poljedelstvo skrbí, zanemarja se sploh obrtnija zlasti pa se na kvar dela nekterim, na pr. železništvu s colnimi izjemami, in sladkorništvu z neprimernim davkom.

In med tem, ko so hotli kmetijstvo na Ogerskem na višo stopnjo povzdigniti, dali so se naselbini ukazi, da bi se ondi kmetovavci še pomnožili.

Kaj pa je nasledek vsemu temu?

Žita obilo, pa malo kupca, ker domači obrtniki praznujejo, in za polovico dnine prikrajšani delavci imajó malo denarja, odpuščeni pa celó nič, in tako si ne tí ne tí ne morejo več žita kupiti, če je tudi dober kup; v ptuje dežele na pr. v Belgijo, kjer se je obrtnija potrojila, tudi žita izpečati ne moremo, zakaj ondi so se vsled obrtnije kmetijski pridelki podvojili, zato pa tudi ne potrebujejo ptujega žita.

Tudi v Saksonii, Prusii in na Bavarskem se je kmetijstvo z obrtnijo vred povzdignilo, zato tudi Avstrija ne more svojih žitnih pridelkov v omenjene dežele pošiljati. Česko ne potrebuje ogerskega žita, ker tudi tukaj se kmetijski pridelki po ravninah veliko hitreje povzdigujejo, kakor po hribih obrtnija, kjer bolj revni ljudje prebivajo; Gornještajarci, Korošci in Kranjci, kteri žito iz Ogerskega dobivajo, in bi ga lahko še več dobili, ako bi njih obrtnija bila na viši stopnji, pa bolehajo že več let na prekucu železne obrtnije.

Ogerska dežela je preteklo leto težko svoje davke odrajtovala, ker je imela slabo letino, pa tudi letos jih bo ravno tako težko, akoravno ima žita na kupe, plačevala, če bo mogla denar namesti žita v davkarijo nositi.

Kako si morejo tedaj kmetovavci, ki so zapustili obrtnijo, zopet na noge pomagati? Oni se morajo obrtnije zopet poprijeti in ž njo se pečati. V Galicii in na Ogerskem skrbí gospodar sam za svoje potrebe, prede in teká sam vse, česar potrebuje za svojo obleko, sam si napravlja še dandanes svojo obutev, sam si rezljá, kakor v starih preteklih časih, krožnike in žlice, sam si hišo zida in pokriva.

Na Českem si pomaga véliki posestnik zemljišč z olarijo, žganjarijo, sladkorijo, in spečá obilo pridelanega žita svojim obrtniškim delavcem, in zdaj so ondi začeli tudi manjši posestniki po vaséh zedinjevati se in sladkorne fabrike zidati si, da bodo mogli svoje pridelke lože in v žlahneji obliki dalje pošiljati, in delavcem pri omenjeni obrtnii svoje pridelano žito za živež spečevati.

Bodo li te skušnje zadostile, da bi se pri nas gospodarji prepričali, da nam more le umna obrtnija na noge pomagati, in da jo varjemo in v skrbi imamo, budimo in povzdigujemo, kolikor le moremo?

Po „Neueste Erfindungen.“

Gospodarske skušnje.

* Kako z velikim pridom murvino seme sejati. Gosp. Mader, bivši oskrbnik impoljske grajščine, nam je nek zimsk večer pravil, kako da se dá na malem prostoru na stotine murvinih sadik pridelati. Rečeno storjeno. Ko pride pomladi čas za setev murvinega semena, naredi gosp. Mader na vrtu gosp. Jož. Dermelja skušnjo tako-le: Izkopá prostor od 8 do 10 štirjaških čevljev, 4 do 5 palcev globoko; izkopano prst v loncih tako dolgo žgè, da je vsa dobro črnkasta; potem jo vsuje v isto jamo nazaj. To ponavlja kar naprej, dokler ni vsa ta prst sežgana. Potem v vrste seje murvino seme, ga zagrne, in z vodo prst pomoči. Tako je delo storjeno, in lejte! murve so kaj veselo rastle, in ne enega plevela ni bilo viditi med njimi. — Naj poskusi, komur je drago; porok sem mu, da se ne bo kesal. S paljenjem prstí se vse plevélne korenine in mrčesi tako vničijo, da vès živež v prsti ostane murvam.

* Norvegiška rž hvale vredna. Iz bokala te rží, ki sem jo dobil lani od kmetijske družbe v Ljubljani, sem dobil letos en mernik in 6 bokalov lepega pridelka. Anton Planinec.

* Kamneni sodi za vino. V novejih časih — tako piše „Gosp. List“ zagrebški — so začeli žganje

in vinski cvet (špirit) v posodah iz cementa*) napravljenih hraniti; zdaj pa narejajo tudi že za staro vino kamnene posode. Prvi si je dal takih posod narediti posestnik Polaj v Sežani poleg Trsta, kteri vse svoje staro vino v tacih kamnenih posodah hrani. Prignala ga je na to misel sila — to je, pomanjkanje starih dobrih sodov. V zadregi je naredil za poskušnjo kapnico (šterno) iz rezanega kamna (apnénca), ter je kamne, da ne puščajo vina, z dobrim cementom sklenil. Taka zidana šterna drží po 100 veder vina. Čez leto in dan se je prepričal, da se je poskušnja dobro obnesla; vino se je popolnoma sčistilo, in je bilo boljše od unega, ki ga je imel v lesénih sodih; ker v kamneni posodi ne more izpuhteti in usušiti se, ni bilo treba zalivati ga, in se ga je tedaj tudi v tem oziru marsikako vedro prihranilo. Ta srečna poskušnja je napravila gosp. Polaja, da je lesène sode popolnoma opustil, in v svoji kleti same take kamnene šterne naredil, kterih vsaka po 150 veder drží. Te štérne stojijo ena zraven druge, dno imajo poprek, stene so ravne, in od zgorej obokane (vêlbane); na mestu zagojzde (sklepnega kamna) imajo veho, po kteri se vino va-nje vliva, in spodej je pipa za točenje. — Morebiti, da bodo začeli g. Polaja tudi drugi gospodarji posnemati, kajti prednost tacih kamnenih sodov je očitna, ne le zato, ker so dolgo trpežni, in rekel bi, večni, temuč tudi zavoljo tega, ker poleti vino v njih ne zavrè in se ne pokvari.

* Konoplja gotovo prežene gosence na zelji in druge take mrčese. Če konopelj na vsako 4., 5. ali 6. brazdo med beli ohrovt, cvetno zelje, kolerabo in druge zelne zelnike poseješ, je gotovo, da preženeš požrešne gosence. Še boljše je, če se tam pa tam po zelniku posamesne konopne zrna kake 3 do 4 komolce saksebi v zemljo potaknejo (pozneje poleti pa nekoliko gosteje). Tako posebno po južno-nemških krajih sploh ravnajo in konoplje obvarjejo, da metulji jajic v zelnato rastlinstvo ne zaležejo. Konoplja ima tako hud duh metuljem, ki se krog konopelj sučejo, da od deleč bežé; kteri pa prifrfrajo bliže, pocepajo nagloma.

* Kokoš, ktero hočeš spitati, ne sme čez 5 mescev stara biti. Kdor jo hoče poprej spitati ali odebeliti, da ima bolj belo kožo in prav okusno mesó, mora paziti na mesec, v kterem hoče debeliti kokoš. Kokoši, ktere so bile meseca junija ali julija (rožnika ali malega srpana) izvaljene, se morajo meseca novembra (listopada), one pa, ki so se meseca avgusta (vélikega srpana) izvalile, meseca januarja (prosenca) pitati. Kdor hoče petelina spitati, ga mora ločiti od kokoš.

* Podgane pokončati. Da podgane rade po reznih in slastnih jedilih segajo, je menda vsakemu človeku dobro znano; najraje imajo sir. Ker pa ena sama glavica navadnih vžigalnih klinčkov ali žigic na hip umorí podgano, tedaj vzemi ostro dišečega sira, razdeli ga v majhne kosce po grahovem zrncu debele, pritisni v vsak kosček glavico vžigalnih klinčkov, in zamaži jamico s sirom. Te kroglice pomeči potem po kotih, kodar podgane rade stikujejo, in porok sem ti, da si jih pregnal. Žigičina glavica ima namreč nekoliko fosfora na sebi, to je, tiste stvarí, ktera storí, da se žigice tako hitro unamejo; fosfor pa je strašen strup vsem živalim.

*) Iz cementa ali hidravličnega apna, ki je bilo še le unidan v „oglasniku“ Novic naznanjeno, se bode gotovo na svetu marsikaj delalo, česar še dandanašnji ne mislimo ne.

Vred.

Natoroznanske stvarí.

Nekaj o solncu.

Spisal Viljem Ogrinec.

(Dalje.)

§. 6. Da pa še tanše razvidimo, kake so priže, pristavljam tukaj še to-le:

1769. leta meseca novembra je našel neki Wilson, ki je prvi marljivo opazoval priže, da se ne spreminja priža le sama za-se, temuč z obprižjem vred tudi potem, kadar stojí na solncu. Drugač je bolj v sredi: drugač na zahodnjem in drugač na vzhodnjem solnčnem robu. Tista, ki je stoječa skor v sredi solnca (kakor se vidi to) obdana bila od vseh straní brez obprižja na tisti strani, ki je blizo roba, pa je obprižje. Ravno tako je na vzhodnji strani.

To vse se vidi prav dobro in ostro. Iz tega pa se vidi lahko to, da je priža z obprižjem vred podobna lijaku. — (Tako je sodil Wilson.)

Po tem opazovanji je zvezdoznanec Bode boljše dognal to mnenje. Pravi namreč: Solnce je obdano z ozračjem. Svetlo ozračje (Luftatmosphäre, Photosphäre) se ne dotika črnega solnčnega trupla, marveč je solnce obdano najprvo s „soparovim ozračjem“ (Dunsthülle), potem še le s svitlim. — Na solncu so hribi in doline, kakoršne nahajamo na zemlji in na luni. Najviših hribov le se dotikuje svetlo ozračje (spodej je „soparovo ozračje.“) Kadar se svetlo ozračje raztrga, vidimo nekoliko solnca skozi soparovo ozračje, — in to je priža, okoli nje pa je obprižje.

Lise pa postanejo po neredni površini svetlega ozračja (zavoljo hribov?!) in se vidijo večidel le blizo solnčnih robov. [1])

§. 7. a) Priža se vidi sama za-se na solncu črna, temna. V resnici pa je precej svitla stvar, če jo le primerimo s trupli, ki se vidijo včasi na solncu. Te trupla so: premičnici Merkuri in Venera, in luna pri solnčnem mrknjenji. Premičnici in luna se vidijo čisto črne, priže pa le sive in precej žive barve.

b) Tudi ni priž vselej enako veliko na solncu; nektero leto jih je veliko, nektero zopet prav malo. Naravoznanci so iznašli, da so leta (skoraj vsako 11. leto), v kterih je sploh veliko priž na solncu, manj gorke kakor take, v kterih jih je manj (zopet vsako 11. leto). Ali takih sprememb ne čutimo mi, saj so silo majhne. Le po prav dobrih toplomerih so izvedili to naravoznanci.

c) Priž je le malo, če se bližaš tečajema (Pol) ali obema (južnemu in severnemu tečaju) bližnjim krajem. Kakor jih daleč od polutnika (Aequator) ni, tako jih tudi večidel prav blizo njega ni. Malo delj od polutnika, daleč pa od tečajev, je priž veliko na severni in tudi na južni solnčni polobli.

Kjer je veliko priž, tam je tudi veliko lis.

d) Če več priž opazujemo delj časa, vidimo, da skoraj vse silijo proti enakemu solnčnemu robu. In sicer hité vse s skoraj enako hitrostjo. Od kod pa je to?

To ne more drugač biti, kakor tako, da se solnce suče okoli svoje osí, — da so priže na solncu (če tudi le v ozračji) in da se toraj sučejo s solncem vred. Že Fabrici je sodil tako, ker se je prepričal kmali, da priža, ki jo je vidil prvikrat, ni oblak ali premičnica, ki je stopila pred solnce, ampak da je stvar na solncu.

[1]) Tisti gosp. F. v M., kterega sem omenil v 11. opazku, je tako rekoč prepričan, da se vidijo lise te zavoljo hribov; kajti piše to-le: „Wir sehen die Gebilde (Fackeln und Luftadern) am deutlichsten nächst den Sonnenrändern, gegen die Mitte der Sonne zu undeutlicher, in der Mitte selbst gar nicht. Dies ist mit (S. 316) ein Beweis, dass es Berge sein müssen“ etc. Heis Woch. S. 329. Nr. 42. 1862.

— Premikavale so se vse (in se premičejo še) proti tisti strani, — toraj se mora sukati tudi solnce samo.

Scheiner pravi tudi že to, da se zasuče solnce enkrat okoli svoje osí v 26—27 dneh (1630. leta); Galileji pravi, da se zasuče enkrat v malo manj kakor 28 dneh; Kepler, ki 1609. leta še ni vedil nič o prižah, pravi, da v 3 dneh.

Tudi dandanes imamo več številk, — od kod to, to bodem povedal kmali. Najverjetnejše ste morda te številki v srednji čeni za en suk:

25 dni 19 ur in skoraj 26 minut (gosp. Schwabe in oče Secchi

25 dni 9 ur in skoraj 10 minut (Laugier, izrekuj: Ložjé.)

Velikokrat namreč se primeri to, da ne tekajo vse priže enako dolgo časa, to je: nektere hité bolj, nektere menj. Morda jih sapa goni nazaj in naprej? — Toraj pa še ne vemo za gotovo, v kolikem času se zasuče enkrat solnce in ž njim priže. — Sploh pa rabi priža blizo polutnika menj časa kakor je srednja cena, priža pa, bolj proti severnemu ali južnemu tečaju več.

e) Solnca pa ne smemo opazovati skozi daljnogled brez tako imenovanih „solnčnih šip“ (Sonnen- ali Blendgläser) zato ne, ker si pokvari človek le prekmali svoje okó zarad silne svetlobe. [1]) Tako je na priliko slavni Galilej oslepel za ta svit, ker ni rabil solnčnih šip; Scheiner pa jih je rabil, in zato tudi ni oslepel.

Solnce pa moremo tudi opazovati po daljnogledu (brez solnčnih šip) tako, da napeljemo skozi daljnogled solnce na bel papir, kjer se potem prav dobro vidijo priže.

Pobarvane ali solnčne šipe pa nam ne kažejo solnca v pravi barvi, marveč vidimo solnce take barve, kakoršne je šipa, toraj kmali rudeče, kmali modre itd. Dasi to ravno ni velika napaka, sestavili so vendar nekteri več barvanih šip tako, da se solnce vidi skoraj v svoji barvi in je svit vendar oslabljen.

(Dalje prihodnjič.)

Nekaj o kanarčku.

Nekako žalostna je osoda kanarčka memo drugih ptičic, ktere so se nam prikupile zarad prijetnega svojega petja. Prosto živé drugi ptički pod milim nebom; skakljaje med vejami po zelenem in hladnem gozdu prepevajo mile svoje pesmice in v veselih družinah si zbirajo družice drage. Lahke peruti jih nosijo čez hribe in doline, čez gore in plan iz kraja v kraj. Skor da jim cvetè večna spomlad na zemlji; ako se jim posušé tù cvetice, zleté drobne pevke večidel vse v gorkeje južne kraje, kjer se odlikuje narava zarad rajske svoje lepote. Na izbiro imajo proste ptičice hrane, saj pogrinja jim Stvarnik mizo, ki po očetovsko za nje skrbí; bistri studenčki in hladni potoki jim pa ponujajo vedno izvrstne pijače.

Kako vse drugače se godí ubogemu kanarčku! Vse svoje življenje ne uživa le enega tacega prostega dné, kakor ga uživajo druge ptice. Zaprtemu v kletki kakor v ječi so mu zastonj peruti; saj jih ne more v malem prostoru razgrniti, da bi se vzdignil pod sinje nebó ter poletel v zeleni, mili gaj. Potrpežljivo mora čakati hrane, ki mu je vedno ista; nima je na izbiro, kakor prosti ptički. Tudi zarad pijače ne smemo kanarčku nevoščljivi biti, kajti noč preteče in dan, predno dobí sopet čiste in mrzle vode. Dostikrat ga njegov rednik čisto pozabi; takrat se mora lačen in žejen na samotnem kakem kraji na solncu peči, saj nad njim ni zelenih vej, kakoršne so v gozdu, ampak kletka stojí morda tam, kamor solnce z vso svojo močjo pripeka; ni ga, da bi ptička premaknil v senco, k večemu se priplazi mačka h kletki, ter z žarečimi očmí preži na ubogo živalico, da bi jo dobila v svoje kremplje.

Če tako premišljujemo osodo kanarčkovo, milovati moramo skoraj ubozega ptička. Vrine se nam pa vprašanje: čuti li ptiček to svojo nesrečo? — Ne, ker ne more vediti ničesa, kako se drugim pticam godí. Tudi kanarček ni za prosto življenje, — vsaj pri nas ne. Reja, ktero vživa v kletki, ga je popolnoma nezmožnega storila, da bi mogel zunaj živeti. Vrabca imenujejo njegovega sorodnika, a kako je ta vès drug korenjak, kako je premeten, s svojo bistro glavico si vé v marsikteri zadregi pomagati. Pa poglejmo pogumno senico, ki se ne ustraši nobenega sovražnika, kteri je njene velikosti. Kako se vé radovedna taščica varovati, da ne zgubí svoje prostosti. Le ubogi kanarček bi si ne vedil zunaj pomagati, kajti ne more se nikakor meriti s temi pticami; njemu je sužnost vzela vse prednosti, ktere je natora podelila drugim ptičkom, da se morejo varovati nevarnosti ter se preživljevati na prostem. Izvaljen v kletki, v sobi, ne vé kanarček ničesa o grmu, o drevesu, o gozdu in sploh o zunanjem svetu. Ako se mu kdaj primeri, da uide iz kletke na prosto, plaši ga vse, kar vidi, ter ne vé ne naprej ne nazaj; vse mu je novo. Hrano dobiva od prvega dné v kletko; ni mu je treba okoli iskati, kako bi si jo tedaj vedil zunaj dobivati? Njemu je življenje vedno enako, nima tedaj nikdar priložnosti, da bi svoje prirode uril.

Kanarček tedaj brez človeške pomoči in skrbí pri nas živeti ne more, po vsej pravici ga toraj moramo domačo živalico imenovati, saj se loči od drugih ptičic, kakor noč in dan, — kar smo ravno vidili.

Če se vprašamo, kje je kanarčkova domovina, kaj moremo druzega si odgovoriti, kakor da je ta ravno pri nas? Res, da niso ti ptiči prvotno pri nas v Evropi živeli, temveč da so prišli s kanarskih otokov v naše kraje; al sedaj je med ondotnimi in pa našimi kanarčki tolik razloček, kot med našim vrabcem in tukajšnjim kanarčkom. Ti ptiči na onih otocih niso tako lepo in čisto rumeni, kakor so naši, temveč so grahasti in malo lepši od naših vrabcev. Tudi v petji se ločijo zeló od naših kanarčkov. Da imajo tukajšnji tako lepo rumeno perje, ter da se njih pesem tako milo glasí, storilo je njih plemenitenje, s kterim se v Evropi že nad sto let pečajo.

Omenimo sedaj še nekaj malega zgodovine tega lepega tička. — Proti koncu sedemnajstega stoletja je jadrala neka ladija od kanarskih otokov proti Italii. Silno je bila obložena; med drugim blagom je bila na ladii tudi velika kletka, v kteri je bilo več stotin „rumenih kanarskih vrabcev.“ Ni bilo več daleč do Laškega, kar vstane huda nevihta, ki je ladijo razbila. Tudi kletka se je razsula in ptički jo poberó na suho, na otok elbanski. Kanarčki so se na Elbi popolnoma vdomačili ter se tako zeló množili, da so ondotni prebivavci jeli ž njimi kupčevati po sosednjih deželah. Ti elbanski ptiči so se že ločili nekaj od pravih kanarskih, podnebje na otoku je bilo temu vzrok. Bili so manjši, imeli so črne nožice in že so bili bolj rumeni pod vratom. Tudi po bližnjih laških krajih so se kmali

[1]) Zvezdoznanec Hugeni je našel, da bi še le 765 milijonov najsvetlejih zvezd svetilo tako, kot solnce. — Po najnovejih preiskavah je solnce 470. 980. svetleje od „polne lune“, 623 milijonkrat svetleje od Venere v največi svetlobi itd. (Heis Wochensch. 1863. l. Nr. 39 S. 309). — Ako bi si mislili solnce od nas tako deleč kakor je ena svetlejih južnih zvezd (Centauri): 44.000 milijonkrat bi nam svetilo daleje kot sedaj. Tista zvezda je pa po najnovejših preiskavah le 19.000 milijonkrat manj svetla kakor solnce, toraj mora ali premernik te zvezde več kot enkrat veči biti od solnčnega; ali pa, če to ne, mora zvezda ta še enkrat živeje sveteti od solnca (v enaki daljavi od zemlje kot je solnce) itd. — Sploh se kaže iz tacih primerov, da naše solnce ni ravno ena izmed svetlejših zvezd, in morda tudi ne ena izmed največih. Pis.

razširili, tako po gornji Italii in južnem Tiroljskem, ker jim je tukaj podnebje bilo ugodno. Kmali so zapazili, da se v teh krajih kanarčki vedno lepšajo, da dobivajo bolj čisto rumeno perje. Sedaj so jih jeli v kletkah rediti, plemeniti jih ter lepšega petja vaditi; zdeli so se jim, da se bodo lahko učili, ker že na prostem so se poprijemali petja drugih ptičev. Naučene kanarčke so kaj drago prodajali, zato so se jeli vedno bolj ž njimi pečati; posebno veliko so si prizadevali s tem Tiroljci, ki so jih vsako leto veliko na Nemško spečali. Iz Švajce so vsako spomlad še celó kupci hodili na Tiroljsko ter so skupovali mladiče, ktere so domá izučevali in jih potem na Francozko, zlasti v Pariz prodajali, vendar pa ne dolgo, ker so tiroljski kanarčki bolj sloveli. Kmali je bila navada, da je vsak hotel kanarčka imeti; tako so se razširili v kratkem času po vsi Evropi in sedaj razveseljujejo s svojim petjem vès omikani svet po vseh delih zemlje.

Ozrimo se konečno malo na prvotno domovino preljubih kanarčkov! — Na zahodnji strani severne Afrike je sedem majhnih otokov, ki se zovejo kanarski. Že Strabon, slavni grški zemljopisec, jih je poznal ter jih imenoval „blažene otoke.“ Plini jih zove „srečne“, pred ko ne zarad rajskega kraja, premilega podnebja in velike rodovitnosti. Najvažniši teh sedem otokov je Kanaria, ki ima svoje ime, kakor Plini pripoveduje, od besede canis (pès). S tega pasjega otoka so prišli kanarčki v Evropo, v novo svojo domovino, v kteri so se tolikanj spremenili in tako zeló se razširili. Gotovo bi našim kanarčkom v tistih krajih kaj všeč bilo; al potomci njih prednikov bi jih kot ptujce nekako debelo gledali, ter bi se jim gotovo še ne sanjalo, da so si tako bližnji sorodniki.

F. Č. P.

Slovensko slovstvo.

„Čitalnica.“

Prosti podučni zvezki za slovenski narod.

(Povabilo.) Potrebe praktičnega življenja terjajo, da jim tudi vednosti pritečejo na pomoč. Le kdor okolinosti svojega življenja pozna, je kos, jih tudi obračati v svoj prid. Koliko je pa različnih okolinosti, v kojih bi prosti človek potreboval voditelja po pravem potu! Ta je župan in išče pravniškega sveta in poduka; unega tiščijo dolgovi; rad bi si iz kakove posojilnice izposodil denarja po srednjih obrestih; temu so otroci bolni, pa zdravnik je daleč, tudi drag; uni bi si bil lahko hišo požara rešil, pa ni imel gasilnice; ta bi rad spregledal sedanje slabe čase, pa treba mu je merila, da jih meri, treba mu je zgodovine naših prednikov. — Sklenil sem toraj pod imenom „Čitalnica“ izdavati proste zvezke, ki bodo prinašali spisov o različnih vednostih, namreč: 1. iz pravništva; tu se bodo našim županom postave po domače razlagale; 2. v narodarskih spisih bomo se učili ceniti narodno in državno življenje; 3. iz povestnice bomo brali zgodovino naših prednikov, iskrenih Avstrijanov, dobrih Slovencev; 4. bomo si v prid obračali nauke naravopisne in zdravilske. Pridajal bom kritičnih, podučnih in zabavnih črtic. Opušala bo toraj „Čitalnica vse, kar se tiče lepoznanskih pridelkov, kakor tudi učene preiskave filologičke.

Zvezki so posebno namenjeni našim čitalnicam slovenskim, kakor že ime kaže; naj pa i onod dosega čitalnični namen, koder še čitalnic ni. Zato se posebno oziram na podporo naših národnih čitalnic, na njih obilo naročilo. Pristopite i Vi, čvrsti slovenski pisatelji, v kolo sodelavcev „Čitalnice“, v kterem že štejem slavne imena dr. Razlag-a, dr. Pavlič-a, dr. Prelog-a, B. Raić-a, dr. Krek-a itd.; pomozite i Vi narodu, kojemu ste dolžni svojo narodnost; znebljujte se radi takih dolžnosti, ki Vas pred svetom in narodom častijo. *)

„Čitalnica“ bo izhajala v Gradcu blizo vsaka 2 mesca v osmerki na okoli 7 pôlah, zvezek po 70 kr.; 6 zvezkov da celo knjigo obsegajočo 40 pôl. Kdor nabere 10 naročnikov, dobí en zvezek za navržek; kdor se naročí na več zvezkov ob enem, naj pristavi, ali želi več iztiskov tistega zvezka ali več zvezkov zaporedoma; denar se pošilja naprej; napisom naj se zadnja pošta dobro pristavi; denar in spisi naj se mi pošljejo do 1. novembra t. l. pod sledečim napisom:

Ivan Gršak,
doktorand pravništva, sedaj v Herbersdorfu,
pošta Wildon na Štajarskem.

Tri dni v Zagrebu.

Spisal Dr. Ž.

(Dalje.)

Drugi dan stopivši na ulico „spodnjo Ilico“, vidim, da je bilo že vse živo; dohajajoči vozovi seljaški in drugi so drdrali po makadamizani cesti proti Jelačićevemu trgu in mnogi seljaki obojega spola so nesli v lični narodni obleki poljske pridelke na prodaj. Mestni vozovi z belo pobarvanimi sodi so marljivo ulice škropili, in tako brž na tešč nadležni prah zatrli, kterega je na makadamizanih cestah posebno obilno. Dospevši na véliki pravilno štirivoglati trg Jelačića bana, se podamo v „národno kavano“ na mali zajterk. Tudi tukaj moral sem slišati tisti znani „boš šofens“, dasiravno imel sem národno surko in nisem bil od nog do glave razločiti od Hrvata; še le ko sem strežeta nekako srpo pogledal, me po hrvatski pita: što zahtevate, gospodine? — Koj po zajtrku se podam v krasno, v čistem gotičnem skladu sezidano častitljivo stolno cerkev sv. Štefana, nekoliko korakov od Jelačićevega trga. Obdana je cerkev s prav štirivoglato trdnjavo; vidi se ji, da biškop zagrebški se je nekdaj mogel braniti zunanjim in tudi, ako je bilo treba, notranjim neprijatlom. Posebno važnost imela je ta duhovna trdnjava zoper napade krutega sovražnika, prokletega turka; ona bila je pribežališče nesrečnim meščanom spodnjega grada (mesta), ako je turčin vzemši ga, bežeče kristjane pred saboj drvil. — Nepopisljivi občutki so me navdajali, ko sem, stopivši skoz stare imenitne bronaste vrata, notranjo krasoto veličastnega Božjega hrama ugledal. Zamišljeno sem gledal vse te marmorne podobe, križe, stebre, krasne stare slikarije, bogate rezarije in sto druzih rečí, ktere ako bi jih hotel do pičice našteti in popisati, same bi potrebovale cele knjige. Zadostilo bo menda, ako povem, da ima cerkev véliki in 24 postranskih oltarjev. Véliki oltar je iz čistega srebra jako okusno in umetalno izdelan; postranski oltarji pa so iz lepega, belega, pisanega in črnega marmorja rezani; nekteri imajo imenitne slikarije. Okna imajo prekrasne na steklu izdelane slikarije, kratke črtice iz življenja svetnikov pred-

---

*) Hvalevredna misel je, ki je napotila gospoda Gršaka na izdajo te knjige, ktera ima biti svetnica in pomočnica našim ljudém v najvažniših zadevah in potrebah vsakdanjega življenja. Da pa bo tudi dobro dovršil to blago nalogo, porok nam je njegova sposobnost za tako delo; ne le da ima mnogostranske vednosti, tudi jezik slovenski mu teče prav gladko po domače; priča temu so mnogi lepi spisi, s kterimi je že stopil v „Novicah“ pred narod naš. Vrh tega ga podpirajo, kakor oglas kaže, drugi vrli pisatelji v njegovem početji. Zato želimo, da bi v vsako kočico naše slovenske zemlje prišla ta knjiga, ki bode po svojem obsežku res prava knjiga „za domače potrebe.“ Sezite tedaj po nji vsi, ki brati znate slovenski, mladi in stari, naj ste v gosposki ali kmetiški suknji! Vred.

stavljajoče. Kor je velik in ima orjaške orgle, ki veljajo 26.000 fl. Cerkev ima bogat zaklad dragocenosti in cerkvenega orodja iz poprejšnjih boljših časov, ktere ne slovijo samo po svoji veliki materijalni vrednosti (menda čez 5 milijonov for.), temuč tudi po umetalni starinski izdeljavi. Predno sem prekrasno cerkev zapustil, naprosil sem še zvonarja, da mi je stolp otvoril. Zasukane kamnite stopnice peljajo v zvonik; pot je težavna in večidel obdaja potnika gosta tmina, predno pride k prvim zvonovom. Tù visí kacih pet od 10 do 70 centov težkih zvonov, vendar kralja njih ne najdeš tukaj; potruditi se moraš še nekoliko više, kjer te pozdravlja bronasti orjak, 150 centov tehtajoč zvon, samovladar v tem predalu stolpovem. Napisov na njem nisem čitati mogel zarad obilnega prahú. — V tem predalu stolpa ima tudi zvonar, kakor nočni čuvaj za ogenj, svoje stanovanje. Še više sem koračil sedaj s svojim vodnikom, mladim brihtnim Hrvatom; kmali stopiva na moštovž velikanskega stolpa. Komur se rado v glavi vrtí, naj nikar le-sèm ne hodi, kajti strašna globina zijá popotniku naproti in ako nima močnih živec, prihajalo bi mu lahko slabo. K sreči je bilo vse mirno, brez sape; v najlepšem solčnem svitu lesketalo se je pod menoj mesto, in dalječ proti jugu se je vila po neizmerni planjavi, kakor srebern trak, mogočna naša Sava. Navdušil me je čarobni ta pogled na 4 dele svetá; spomnivši se preteklosti, vidil sem v duhu šotore krvolokega turčina, tlačitelja Slovanov, pokrivati cvetečo zagrebško okolico; vidil sem ošabno vihrati konjske repe s polomescem na osti; ali glej, prihrumí mala pa hrabra četa konjikov, enaka silni drevesa ruvajoči nevihti; zastavnik čete nese prapor z znamnjem odrešenja — križem —, polomesec se v prah podere, in na istem kraji zmagonosno kristjanski vriplam veje. — Evropa je rešena od izlama, — rešena po Slovanih, naših prevnukih, kajti oni so bili živa meja proti občnemu sovražniku kristjanske vere in omike, neprenehoma bojevaje se ter potoke krví prelivaje, in bila jim je hvala, da še sedaj mnogi v turških sponah stojejo! — Stopil sem navdušen na starodavni stolp; tožen sem ga zapustil. — Pravil mi je zvonar, ko sva vrnivša se po stopnicah nazdol stopala, da je imela cerkev njega dni dva zvonika, da pa pri oblegi po turku, zgubila je enega.

Poslovivši se od poštenega zvonarja, korakam v bližnji, palačo in cerkveno obzidje na tri strani obsegajoči kardinalov vrt ali perivoj, da se enmalo oddahnem. Proti jugu tega vrta ležijo rastlinjaki, pomerančine in limonine drevesa, palme, aloe, mnogovrstni kaktusi in še mnogo druzih eksotičnih rastlin; vsaka rastlina, zeliše ali drevo ima napisano svoje ime v latinskem, hrvatskem in nemškem jeziku. Proti severju in vzhodu pa je vrt po angležki šegi napravljen; z drobnim peskom posute, prijetno se vijoče senčnate poti peljajo na vse straní malega perivoja. Za trudne so napravljene sem ter tje klopi; celó ena velika zidana kletka stojí na sredi parka, v kteri domače grlice milo gučijo. Tù pa tam je tudi v zelenem grmiču kak kip postavljen. Otvori se perivoj s solnčnim vzhodom, a zatvori s solnčnim zahodom, in vhod je sloboden. Le škoda, da je ta prijetni v sredi mesta ležeči, v botaničnem obziru jako podučni, za vse dnevne čase po svoji pripravni legi zelo vabljivi biškopov vrt skoraj večidel zapuščen. Oddahnivši in odpočivši se, jo krenem iz parka čez Jelačičev trg v „zgornjo Ilico“ in od tod koj v razstavo, ali kakor jo tu zovejo, izložbo, ktera je v velikanskem, za deželino bolnico pripravljenem poslopji, tik samostana „milosrčnicah“ (milosrčnih sester po naše) jako krasno in vkusno v treh nadstropjih, pri tleh in na dvorišču razstavljena. Vstopnina znaša v delavnikih za eno osebo 30, o svetkih in praznikih pak 20 soldov a. v. Pozdravljajo prisedšega iz tretjega nadstropja tri velikanske, ponosno v zraku vihrajoče slovanske sviline zastave. Navdajala me je neka nepopisljiva notranja radost, ko sem oddavši vstopnico nekemu slugu in stopivši v prostorno dvorišče — vidil obilo poljskega orodja in strojev, kakor plugov, rušivnic, mlativnic, sejavnic, plevnic, rezavnic, potem mnogovrstnih preš za vino, olje, sadje, premakljivih hlaponov (locomobilov), vozov, kočij, velicih in malih sisalk, decimalnih in mostnih vag in Bog zna koliko druzega orodja in mašin še, ktere morejo pa najbolj le učenjaka ali pak mehanikarja zanimivati.

(Dalje prihodnjič.)

Dopisi.

Iz Barkole 18. sept. A. M. — Bilo je nebo prijazno in solnce je zalo od svojih hribcev in dolinic slovó jemalo, ko je pri nas popoldanska božja služba minula. Tù se zdaj zbere šolska mladost in drugih več v učilnico, kjer se je obhajala slovesnost pridnih učencev in učenk. Nagloma zadonijo od učencev pesmi: „O Marija! naša ljuba mati“, „Ko leto se zbudi novo“ in „Mati lepa mlada mati“ itd. Na to se ustopi neki učenec na oder ter prične nagovor, ki ga dovrši s temi besedami: „Ljubi součenci in součenke! še nekaj mi srce teží, kar vam moram omeniti: Glejte, da si boste čedalje bolj prizadevali, obdelovati krasni vrtec majke Slave in žlahniti mladiko, po kteri naš premili narod hrepeni!“ Ko je dovršen bil nagovor, se začnó deliti darila pridnim učencem, in potem se zaglasijo pesmi: „Pridi Gorenec“ in „Hej rojaki! opasujmo.“ — Zdaj se ustopi zopet na oder mlada deklica, ki se z ginljivimi besedami zahvaljuje Njih veličanstvu za milost o stanovljenji učilnic, slavnemu magistratu za blago oskrbovanje vsega, česar je treba, in domačim ravnateljem in učiteljem za njih blagi trud. Potem se pojejo pesmi: „Bog ohrani cesarja“, „Hej Slovani“ in „Naprej“. Naposled pa začnó gospod farman z milim glasom opominjati učence, da si vedno ohranijo to, kar so si v učilnici pridobili, da bi kadaj v resnici zaslužili imenovani biti dobri in pridni ljudje, kakoršnih sedanjo dobo živo potrebuje naš premili narod.

Iz Prapetne na Tominskem. A. Kl. — Hvala Bogu! tudi mi smo enkrat župana dobili, akoravno ne vemo, da bi ga bili kadaj imeli. 26. sept. smo volili na Šentviški gori župana in ker ni bilo v ondotni občini zadosti starešin, bilo nam je mogoče v svojo sosesko župana potegniti in si po svojih mislih izbrati možá, za ta posel pripravnega. Hvala vrlim Šebreljancem, da so z nami držali, pa saj bodo obilino poplačani, ker bodo imeli k novemu županu kake dve uri bliže hoditi, kakor poprej.

Iz Dola pri Hrastniku. J. Sr. — Smešna pa resnična prigodba. Kdor čez silo rad vince srkljá, se mu včasi kaj napčnega zblodi; ravno tako nekemu pivčeku iz naše okolice. Razžaljen od žene in vgret od vinca sklene obesiti se. Gré na vrbo, naveže si trto na vrat, trto priveže za vejo; veja prešibka se vtrga, možicelj razkačen na tla pade rekoč: „ne vem, ali sem živ ali mrtev“. Ker mu tù ni dobro izteklo, sklene sežgati se. Gré v zakurjeno sušilnico, izzuje si škornje in noge k ognju pomolí, — pa speklo ga je. Pobere jo strani s trto na vratu, in osramoten jo iz okolice — potegne.

Iz Pod-Mihovega na Dolenskem 30. sept. — Ker vesele in žalostne prigodbe rade ljudém oznanujete, oznanite tudi to žalost in veliko nesrečo, ko je včerajšnjo noč okoli polnočí (29. sept.) naše podgorce v Vinivasi zadela. Ravno je preteklo 12 let, kar je bil

to vas ogenj vpepelil, in komaj so si bili vaščani nove hiše in pode postavili, in zopet jih je strašna nesreča zadela. Pogorelo je do čistega 17 hiš, ravno toliko podov, hlevov in kašč, z žitom, s klajo in drugimi pridelki vred, 3 prešiči in 10 ovác; drugo živino in pa življenje so si vendar, pa komaj, oteli. — Zdaj te uboge reve mile solze pretakajo, ker nimajo ne strehe ne živeža, ne zase ne za svoje otročiče, ne za živino. Toraj se v imenu teh nesrečnih jaz do vas, milosrčni in dobrotni ljudje, Slovenci in Slovenke, in sosebno do vas, prečastni duhovni pastirji, obrnem z milo prošnjo: usmilite se nas in pomagajte z milošnjo, kolikor utrpite, tem v resnici potrebnim pogorelcem, kterim je nemili ogenj 17.000 do 20.000 gold. škode napravil. — Nadjam se, da bodo „Novice“ mile darove v ta namen blagovoljno sprejemale, in jih podpisanemu fajmoštru v Mehov (Maihau) blizo Novomesta pošiljale, za ktere bodo revni pogorelci, če so tudi še tako majhni, stoterno hvalo dajali Bogu in dobrotnikom. Dajte, dajte, in se vam bo dalo! Josef Orešnik, podfajmošter.

Iz Gorenskega 1. dne oktobra. — V najnovejšem času se skrbí, da se popravljajo stare in slabe ceste, da se pomnožujejo pota, ktere vežejo kraj s krajem, da se delajo železnice, podpirajo se denarstvene, parobrodstvene in železnocestne društva. Tudi pri nas na Gorenskem, posebno v radoliškem okraji, se je lanskega leta veliko hvale in opombe vrednega v poboljšanje cest naredilo in še vedno se skrbí, da se bodo popravljale in širile pota, kakor hitro pojenja delo na polji. Pa v ravno tem času, ko se je skrbelo, kako bi se ljudem popotvanje prijetnejše napravilo, je c. k. vodstvo primorske in kranjske pošte vsled ukaza kupčijskega ministerstva od dne 4. maja l. l., št. $^{4427}/_{1010}$, poštam med Ljubljano in Beljakom naznanilo, da se ne sme sprejemati več popotnikov, kolikor jih na edini voz gré. Zeló je osupnil razglas omenjenega ukaza poštarje, kteri so morali popotnim odreči sprejem, kar se je godilo, dokler ljudem ni bil znan ukaz kupčijskega ministerstva. Temu je sedaj konec; zopet bo lahko vsaki s pošto vozil se; ne bo se treba v prihodnje popotnim bati, da bi se kadaj mogli s pošte domú vrniti zato, ker je poštarski voz poln popotnikov. Omenjeni stari ukaz je odpravljen vsled novega, kterega je na vlogo gospoda dr. Lovro Toman-a, ki so jo podpisali županijstva okraja radoliškega in krajnske gore, grajščaki, duhovni, obrtniki, fužinarji, kupci in mnogo drugih veljavnih mož, c. k. kupčijsko ministerstvo razglasiti dalo preteklega meseca septembra. Po besedah omenjenega ukaza smejo poštarji med Ljubljano in Beljakom od 20. sept. l. l. sedem oseb sprejemati, od 1. maja prihodnjega leta naprej je pa sprejem popotnih do 31. oktobra nepogojin, to je, vzelo se jih bode, kolikor jih pride.

Iz Kranja 29. sept. × — Čitavnica naša se vedno krepkeje giblje. Srčno veselje nas obhaja, viditi, da je vsaka čitavničina veselica bolj mikavna, da mestjanom kranjskim ni več treba pogrešati sladkih vžitkov národnega duha. Tako mikavno veselico napravila nam je zopet čitavnica pretekli torek. Program „besede“ bil je: 1. „Staročeska“ Škraupova, 2. „Srcu“, samospev Vilharjev. 3. „Peričnik“, samospev Riharjev, 4. „Napitnica“, samospev in zbor B. Ipavčev. 5. „Starost in slabost, vesela igra s petjem v 1 djanji J. Drobničeva. Vse pesmi bile so s pohvalo sprejete. S posebno radostjo smo slušali pesem „Peričnik“; pela jo je gospodičina M. Končeva tako mično, da jo je mogla ponavljati. Igra „Starost slabost“ pa se je dovršila tako izvrstno, da od diletantov kaj več gotovo nihče zahteval ne bo. Prvak bil je gosp. M., igravec majorja, komičen v vsaki stopnji. Vpletel je v igro tudi neko pesem, ktera je pravo zrkalo sedanjosti. Vsaki stavek bil je z gromovitim ploskanjem in pravoklici sprejet. Pa tudi gosp. P., igravec stotnika, se je tako vedel, da ga ne bo kmali kdo prekosil. Z eno besedo: igravci kakor tudi pevci, ki so med igro peli, so vsi prav dobro rešili svojo nalogo. Vidivši pa danes pri M. G., da imamo tudi v gospodičinah zdatnih močí za gledišče, nas je ta igra še tem bolj razveselila. Obljubile so nam tudi druge gospodičine, da bodo prihodnjić stopile na gledišćini oder. Prav tako, drage domorodkinje, da se vdeležujete národnih veselic, kajti še le potem bo popolnoma národno kolo, ko boste tudi ve va-nj stopile. — Po besedi bil je ples, ki je trajal do dveh čez polnočí. Plesali smo tudi „kolo.“ Vsi zadovoljni z današnjo veselico smo domú vernivši se imeli le eno željo, da nam napravi čitavnica kmali zopet tak vesel večer.

Iz Ljubljane. God Njih Veličanstva presvitlega našega cesarja Franc Jožefa je bil včeraj (v torek) v stolni cerkvi slovesno obhajan z véliko sv. mašo, ki so jo služili milostljivi knezoškof. V št. Peterski cerkvi je bila v isti namen slovesna maša za c. k. vojaštvo.

— (*Iz seje mestnega zbora 21. septembra.*) Zapisnik zadnje seje se je prebral in potrdil. — Župan oznanja, da je denarstvenemu odseku naročil, naj določi magistratu potrebne oblike, po kterih naj se popravi mestni inventar in računi mestne denarnice za leto 1861 in 1862 naj se kmali rešijo, da ne bode o tem vednih vprašanj. Oznanil je župan tudi, da se bodo po zdaj mestne dela za vsak teden posebej v magistratnih sejah določevale, da ne bode odbornik Stedry v skrbeh, češ, da se brez vse kontrole dela. — Odborniku Pajku na vprašanje: kako se od vdove Markeljnove tirja najemnina, ki je ni dolžna? odgovarja župan, da mestna blagajnica na tanko po dotičnih predpisih ravná, da vdova Markelj-nova nikdar ni preveč najemnine plačala, in da je bil kaznovan zakotni pisač Wolf, ki ji je bil zoper mestnega blagajnika žaljivo, nepristojno pritožbo napravil. — Odbornik vitez Kaltenegger vprašuje: ali se je poskrbelo, da se popravijo prihodnje leto kanali za odcejanje nesnage, ko se bode ljubljaničina struga trebila, in ali se ne bi dal dotični gnoj uloviti in v korist spraviti, ki se zdaj v Ljubljanico izceja? Župan odgovarja, da bode to stvar presojevala posebna komisija. — O zadevi naprave mestne godbe se je volil poseben odbor, ki bode svoje misli predlagal mestnemu zboru. V ta zbor so bili izvoljeni: gg. dr. Schöppel, Pajk, dr. Zupan, Horak, Malič. — Po predlogu denarstvenega odseka se je sklenilo: naj se prodá mestna kamnotiskarna plošča Egerjevi tiskarnici. — Po predlogu g. žl. Strahl-a se je zoper nasvet denarstvenega odbora sklenilo, da mesto vsled ponudbe deželnega odbora prevzame kip sv. Janeza Nep., ki je pred črnuškim mostom, ter ga postavi v mestu na priličen prostor. — Po nasvetu se je rešila prošnja Feldstajnova in Scheidler-ova, naj se jima prodá nekoliko mestnega zemljišča, tako: da mesta ni volja, razkositi svoje posesti, torej se tudi zemljišča ne smejo prodajati. — Sklenilo se je, naj se dež. vojaškemu višjemu poveljniku ob prihodih v Ljubljano oskrbuje dostojno stanovanje na mestne stroške. — Vsled vprašanja dež. vlade se je po nasvetu stavbinega odseka odgovorilo, naj bi se ižanska cesta povzdignila vsaj za deželino cesto, ktero rabi pošta, vojaštvo in trgovstvo. — Dovolilo se je potrebno pohišje za višjo realko, ki bode stalo deželi in mestu na 1032 gold. 94 kr. — Nasvet stavbinega odseka: naj se dostojno popravi krakovska cesta ob kapelici, je bil sprejet. — Predno se je seja sklenila, je nasvetoval odbornik dr. Bleiweis, naj se rečí, ki so bile že nekterekrati namenjene za skrivno obravnavo, v prihodnji seji obravnavajo pred druzimi rečmi.

— V nedeljo je odbor tukajšnega društva, ki je osnovano na pomoč bolnim trgovskim pomočnikom, se podal k mestnemu županu gosp. dr. Costa-tu in ga prosil, naj mu bode zavétnik (protektor). Gospod župan je radovoljen sprejel zavetništvo.

— Muzejno društvo ima 13. dne t. m. véliki zbor, da sklene o prihodnjih družbenih pravilih.

— Iz cerkveno-ukaznega lista, v kterem prečastiti ljubljanski knezoškof svoji duhovščini v latinskem jeziku priporočajo slovenko matico, posnamemo sklep tega priporočila, ki se tako-le glasí: „Vstanovila se je v naši domovini družba, ki si je postavila namen, z združenimi močmí pospeševati domače slovstvo. Prizadevanje vse hvale vredno! Ta družba, ki se po domače imenuje „Matica“, naj bi po izgledu bučelske matice v sebi zbrala vse, ki letajo po znanstvenem polji ter si nabirajo sladki med prave modrosti. O priliki, ko Vam pošiljam „povabilo“ k pristopu, za svojo dolžnost spoznamo, vas opomniti temelja, na kterem smo sezidani in moramo rasti kakor živi kamni — v svet tempelj Božji. Duhovni moramo biti svetu luč, ki mu razsvetljuje pot v življenje, ne pa da bi mu ga temnila v pogubljenje. Ljudstvo, nam v skrb izročeno, trdno drží se katoliške vere; to tedaj krepčati, pojasnovati in čedalje globokejše vtiskovati mu je naša dolžnost. V vsaki družbi, ki si je postavila namen, da pospešuje slovstvo domače, pred vsem skrbimo, da škode ne trpí katoliška vera. Lepo in spodobno je, da se dušni pastirji odlikujejo v slovstvu, in da stojé na čelu učenjakov; al najviše pravilo, ki ga ne smejo prestopiti, bodi jim vselej katoliška njih vera. Oni, ki so na čelu ustanovljajoči se „Matici“, s podpisi svojih imen pričajo, da spoštujejo sveto katoliško vero, kteri so Slovenci iz srca vdani; oni spoznavajo, da bode „Matici“ sveto pravilo, v izdanih knjigah nikdar ne žaliti katoliške vere. Kakor je med njimi, ki slovijo v slovenskem slovstvu, do sedaj največ duhovščine, ravno tako se nadjamo, da se bode duhovščina tudi vprihodnje vdeležvala nove družbe ter ji pospeševala namen. Vsak tedaj, ki spozná, kako velik upljiv da dandanašnji ima slovstvo v nravnem človeškem življenji, mora želeti, da se veselo razcveta „Matičina družba“ in da hvalevrednemu pričetku sledí tudi vesel napredek.“

— Petek — 1. dan t. m. — je bilo najdeno truplo ranjcega križanskega duhovna gosp. Ad. Bitterman-a v Ljubljanici pri Udmatu le nekoliko korakov niže, kakor se mu je 22. sept. pripetila nesreča. Saboto popoldne bil je njegov pokop pri sv. Krištofu precej po sodnijski preiskavi, pri kteri so našli, da je po naključbi padel v vodo; na to kaže zlasti vdarec na glavi, s krvjo zaseden, kterega je v vodo padši ob skali dobil.

— Komaj je nekoliko potihnila kuga v kočevskih krajih in v okolici ljubljanski, kar se prikaže na Vrhovem in v Boštanji; zopet so nesrečni kozli krivi, ki so jih skrivé prignali iz Hrvaškega v Boštanj. Ne spominjamo se še tako hudobne pošasti, kakor je ona bila, ki je zgrabila goveda gospodarja Klembasa na Vrhovem; vseh 16 glav je zbolelo in menda bi bilo vseh 16 tudi poginilo, ako bi ne bila komisija še ostale bolne pobiti dala, da se kužnina hitro iz poti spravi. Grozno je bilo viditi v hlevu čvetero živinčet že mrtvih na tleh, troje pa stokati v smrtnih težavah! V saboto ni bilo nobene bolne živine več niti na Vrhovem niti v Boštanji (komisija je vse iz poti spravila), ako se pozneje, zlasti v Boštanji, ni prikazala nikodar drugej.

— V zdravilnem poslu blizo hrvaške meje je preteklo saboto tudi vrednik „Novic“ krenil v Zagreb, da vidi gospodarsko-obrtnijsko izložbo. Nosil bi le vodo v Savo, ako bi hotel še nove hvale dodajati onemu, kar je pisal naš list že o tej izložbi, ki že mnogo tednov po vsej pravici obrača pozornost na-se. Rečemo tedaj le ob kratkem to, da tri rečí so si ugodno segle v roke, da so izgotovile tako sjajni vspeh: velikansko poslopje, vse pripravno za tako razstavo, — obilost lepih pridelkov zemljišnih, s kterimi je obdarovana krasna trojedina kraljevina, in pa zanimivih obrtnijskih izdelkov, — vrh tega pa še sprevidnost in marljivost izložbinega odbora, ki je vse tako ukusno razpoložil na svoje mesto. Ta trójica je združeni faktor izvrstne izložbe; izvrstne pravimo, ker dosihmal ni še nobena avstrijska dežela sama za se, po svoji lastni moči, svetu pokazala take razstave. Radujemo se tedaj tudi mi s svojimi sorodnjaki na jugu, da jim je obveljalo kazati svetu lepe proizvode slavenskega uma in dlana. Da je med tolikim številom izloženega blaga kaka stvar vmes manjše vrednosti, kdo bode to grajal o napravi, ktere cilj je bil, da svetu pokaže od velikega do malega vse, kar se nahaja v narodu. Ker pa so v izložbo bile pripuščene tudi poljske orodja in mašine druzih dežel, je našemu g. Škale-tu zdaj bilo toliko bolj žal, da letošnji ogenj v kovačnici ljubljanske gospodarske družbe mu je uničil svoj namen, po kterem bi bil tudi on poslal v izložbo marsiktero poljsko orodje. Naposled dostavljamo še to na pamet drugim izložbam, da hvale vredna je bila misel odborova, da je z izložbo združil loterijo, ker iz skupljenih 15.000 gld. je nakupil mnogo razstavljenega blaga, ktero se bode srečkalo 15. dne t. m. S tem se doseže dvoje: izložniki so razprodali mnogo svojega blaga, in lastniki srečk prejmejo za 5 gold. marsiktero dragoceno stvar. Tako bo zadovoljnih ljudí mnogo, ki se bojo radostni spominjali Zagreba vès čas svojega življenja, kakor ga bode vedno v milem spominu obdržal pisatelj teh vrstic.

— 2. dne t. m. je bilo vse živahno v sokolovem društvu; obhajala se je prva obletnica narodnega tega društva. Bilo je na obrazih mladih telovadcev veselje očitno, in slovansko srce se je radovalo, da mu je bila priložnost dana, pokazati svetu napredek prvega leta. Dopoldne ob 10. uri dospejo tudi telovadci iz Kranja v lični sokolovski obleki; naši sokolovci jim grejo do Šiške naproti, in jih spremijo v mesto. Popoldne okoli 3. ure so se začele produkcije na poletni telovadnici sokolovi, ki je bila vsa polna gledavcev. Produkcija je sledila za produkcijo po programu, ki je bil odločen in c. kr. topničarska godba je igrala. Prve so bile „proste vaje“ pod vodstvom g. učitelja Mandiča, kterih so se udeležili vsi sokolovci. Potem se je društvo na dvoje delilo: en del, kteremu je vodník bil gosp. predsokol Coloreto, je na bradlah, drugi pa, pod vodstvom g. predsokolov Drašler-a in Kobler-a, je na drogu skazoval svoje umetnosti z občno pohvalo. Po končanih teh vajah stopi v sredo praznega prostora g. Val. Vidic, in kaže svojo veliko moč in nenavadno gibčnost s tem, da je krogle metal kot igračo in železne uteže od pol centa do celega centa vzdigoval tako lahko, kot da bi bile peresa. Potem 15 sokolovcev, na čelu svojega učitelja Mandiča, stopi pred „konja“ in dovršijo svojo nalogo z največo izurjenostjo. Sedaj se pričnó posamesne vaje sokolovcev naših in gosp. Heidenberger-a, akademičnega predtelovadca iz Gradca, ki se jim je pridružil ko prijazen gost. Vse, kar se je zdaj delalo, izbudilo je navdušeno pohvalo in to toliko bolj, ker mlado društvo se je obnašalo tako, da se po vsej pravici more prištevati onim, ktere delajo že mnogo let. Da se je vsak zavzel nad tem delovanjem in da je nazoča množica svojo zadovoljnost s živim ploskanjem skazovala, razume se samo po sebi. Še bolj so se pa gledavci zavzeli, ko se začne 6. nastop občnega telovanja in 12 sokolovcev pod vodstvom g. Franc Vidica napravi piramide in alegorične podobe tako izvrstno estetično in ukusno, da se

lahko v vsakem javnem gledišču kot umetniki predstavljajo. Brez pomote se je vrstila podoba za podobo; komaj je oko moglo nagledati se, komaj je duh zapopadel alegorijo, že je razpadla, pa druga na prejšnje mesto stopila. Konečno so napravili sokolovci veliki pregled (tableau) na vseh orodjih tako zanimiv in izvrsten, kot vse drugo, kar so delali danes. „Lepo! vrlo lepo! izvrstno lepo!“ — to je bila soglasna kritika vsacega, kdorkoli je bil pričujoč. — Drugi del obletnice pa se je obhajal zvečer v čitavničini dvorani z onim telovadstvom, ki ga vsak pozná pod imenom „ples.“ Čitavničini odbor je radovoljen prepustil „Sokolu“ za to veselico svojo dvorano, ktera je bila po navodu g. Geka prav ukusno okinčana. Ob ½ 9. uri pred plesom je sokolov odbor izročil lepo narisani častni diplom gori imenovanemu gosp. Heidenberg-u, kteri je s svojo umetnostjo poveličal današnjo veselico. Da je pri plesu radosti bilo obilo, ni treba še posebno razkladati; saj so preprijazne čitavniške zabave vsakemu znane. Omeniti pa moramo še, da je med plesom telegram petujske čitavnice dospel, kteri je bil ravno tako navdušeno sprejet kakor pozdrav kranjske čitavnice in ipavskih sokolovcev, ki ga je zbranemu društvu naznanil gosp. načelnik. Mi pa sklepamo ta popis s živo željo, naj bi ljubezen do telovadstva bolj in bolj segla v mili naš narod! Zanamci naši bodo vrlemu „Sokolu“, pričetniku telovadstva na zemlji slovenski, gotovo hvaležni.

— Včeraj zvečer je prvi del našega domačega c. k. polka odrinil v Pulj (Pola); drugi del gré 8. tega meseca.

Novičar iz domačih in ptujih dežel.

Polajšave, ktere od leta 1860 veljajo pri naberanji novincev (rekrutov), bodo veljale tudi letos; po tem takem je začasno osvoboden od vojaščine edini sin, ako je oče 60 let star, — ako je mati vdova in mora sin za-njo skrbeti; osvobodeni so najstareji sinovi, ako se dokaže, da jih njih stariši ali njih bratje ali sestre za svoje vzdržanje domá potrebujejo pri rokodelstvu ali kmetijstvu; učitelji in učenci z izvrstnim napredkom se bojo, kakor dozdaj, oprostevali. — Ker je počil glas, da se utegne dunajsko mesto obzidati (s taborom obdati), se je mestni odbor zoper to oglasil. Ako žuga sovražnik, take mestne trdnjave malo pomorejo, kakor se je to vidilo pri Piačenci leta 1859. — Obravnave za kupčijsko zvezo med avstrijsko in prusko vlado so se popolnoma razbile; pruska vlada noče vstreči naši in drží s francozko. — Kakor se kaže, tudi ne bo pravega kruha iz danske moke. Danska vlada se čedalje bolj vpira na rusko, s ktero stopi zdaj v tesno zavezo, ker ruski carevič in naslednik ruskega prestola Nikolaj se bo poročil s kraljevno dansko Dagmaro; pruska vlada pa tudi svoje namere ima. — Da se cesar Napoleon snide z ruskim carom in pruskim kraljem v Baden-Badenu, je menda gotovo. Vse to pa nekako kaže, da so si ti trije vladarji čedalje prijazniši. — Luka Vukalović, preganjan od turkov, je pobegnil s svojim bratom in sinom in Luka Petrović ž njim v gozde Belogorske. — Presvitli cesar so ukazali ministrom, naj pozvejo vse na drobno, kako bi se dali državni stroški zmanjšati, ker ne s tem, da se le na veči dohodke gleda, ampak da se stroški zmanjšajo, se denarstveni stan zboljšati more. — 3. dne tega meseca ste se odprle na Dunaji dve realne gimnazije, ki ju je ustanovilo mesto na svoje stroške. Sčasoma se utegnejo vse realke prestrojiti v realne gimnazije. — Lansko leto se je na vseh železnicah našega cesarstva pripetilo 62 nesreč, po kterih je 72 oseb smrt storilo, 56 pa poškodvanih bilo. Ako se pomisli, da se je preteklo leto okoli 13 milijonov ljudi peljalo po železnicah, je to pač malo v primeri z nesrečami na navadnih vozovih. — 26. septembra se je pričel dalmatinski deželni zbor; poslancev je bilo v prvi seji pričuječih 34. Vse je radovedno, kako se bode sukal novi zbor. — Zaspanost, ki je vladala že dolgo časa na političnem svetu, je predramila pogodba, ki jo je 15. sept. francozka vlada sklenila z laško; po vseh časnikih nosi zdaj zvonec 15. september. Misli o tej pogodbi so različne v različnih časnikih; nekteri sklepajo tako, nekteri tako; da je malo prijazna Avstrii in Rimu, se vidi že iz tega, da se je vse natihoma osnovalo. Ako je res, da cesar Napoleon hoče na posodo vzeti 500 milijonov, ni to veselo znamenje mirni prihodnosti. Papeževa vlada, kakor minister Antonelli pravi, bode čakala, kaj bode dalje; avstrijska vlada še ni svojega mnenja izgovorila. Ker veliko veliko Lahov ni veselo francozke pogodbe, je čudno to, da je Garialdi ž njo zadovoljen. — Državni zbor v Turinu je odložen do 24. dne t. m., da se novo ministerstvo popolnoma ustanovi. — Naj še omenimo to, da dva pagana (ajda) živita v našem cesarstvu; obá sta se rodila od ciganskih starišev v Galicii, in podoba je po takem, da jih je še več, zakaj cigani imajo tako naturo, da se vejo nakloniti vsakoršni veri, a nedržé se nobene.

Dnarni zapisnik Matičini.

Prenesek iz 31. lista „Novic“	6143 gold.	96 kr.
Gospod Anton Grašič, dekan v Trnovem, kot ustanovnik obligacijo za 50 gld., in dodá gotovine 10 gld. 38 kr.	60 gold.	38 kr.
„ Škender Ličan, trgovec v Bistrici, kot ustanovnik	10 „	— „
„ Brinšek Janez, trgovec v Trnovem, kot ustanovnik	10 „	— „
„ Mali Ignaci, kaplan pri Devici Marii v Polji za letni donesek	2 „	— „
„ Levstik France za letni donesek . . .	2 „	— „
Sledeči gospodje v Gorici pristopijo in so poslali po gosp. prof. Andreju Marušiču:		
Gospod Winkler Andrej, deželni odbornik . .	10 „	— „
„ Schweiger Juri, c. k. policijski komisar	10 „	— „
„ Šolar Janez, c. kr. gimnazijski profesor	10 „	— „
„ Bensa Štefan, nadškofijski kancelar in konzistorialni svetovavec	10 „	— „
„ Marušič Andrej, c. kr. profesor verstva na gimnazii	10 „	— „
„ Kafol Štefan, nadškofov tajnik in cerkveni računar za letni donesek	2 „	— „
Sledeči gospodje v Kranji pristopijo in so poslali po gosp. Drag. Šavniku:		
Gospod dr. Drag. Bleiweis, zdravnik v Kranji .	10 „	— „
„ Konrad Pleiweis, trgovec v Kranji . .	10 „	— „
„ Ros Matevž, trgovec v Kranji . . .	10 „	— „
„ Pirc Matevž, „ „ . . .	10 „	— „
„ Šavnik Dragotin, lekar v Kranji . .	10 „	— „
„ Cebin Peter, učitelj v Kranji za letni donesek	2 „	— „
Gospodičina Malica Gregorač-eva v Kranji za letni donesek	2 „	— „
Gospod Pec Dragotin, c. k. uradnik v Kranji za letni donesek	2 „	— „
„ Sajè Janez, učitelj v Predosljih, za letni donesek	2 „	— „
Čitavnica ljubljanska pristopi kot ustanovnica .	20 „	— „
Gospod dr. Jan. Bleiweis, predsednik ljubljanske čitavnice kot ustanovnik gotovega denarja	100 „	— „
Skupaj	6460 gold.	34 kr.

V Ljubljani 4. oktobra 1864. Dr. Jer. Zupanec.

Odgovorni vrednik: **Dr. Janez Bleiweis.** — Tiskar in založnik: **Jožef Blaznik** v Ljubljani.